

GAUTENG DEPARTMENT OF EDUCATION
GAUTENGSE DEPARTEMENT VAN ONDERWYS



SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN

OCTOBER / NOVEMBER
OKTOBER / NOVEMBER

2006

XITSONGA XA RIRIMI RO
SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA

(Papila ro Vumbirhi)

XITSONGA PRIMARY/FIRST LANG HG: Paper 2



HG

115-1/2

12 pages / *bladsye*



NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG

XITIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

**XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ro Vumbirhi)**

**NKARHI: 3 wa Tiawara
TIMAKISI: 100**

SWITSUNDZUXO NI SWILETELO:

- Phepha leri ri na swiyenge swinharhu A, B na C.
- U kamberwa ehenhla ka tibuku tinharhu leti avanyisiweke hi ndlela leyi:
- Xiyenge xa A: Xikolokolo nguvu ya Pitori, J.M. Magaisa.
- Xiyenge xa B: Xihlovo xa le Mahlweni-Madlayisa Torha, J.M. Baloyi.
- Xiyenge xa C: Ntsendzeleki, G.S. Khosa.
- Eka xiyenge xa A: Xivutiso xa 1 xa boha ku hlamuriwa.
Xivutiso xa 2 xi na switlhokovetselo swa mune, u boheka ku hlawula swimbirhi ntsena.
- Eka xiyenge xa B: Ku na swivutiso swimbirhi u ta hlawula xin'we ntsena.
- Eka xiyenge xa C: Ku na swivutiso swimbirhi u ta hlawula xin'we ntsena.

TSUNDZUKA:

- Loko u hlamule xo koma eka B, u boheka ku hlamula xo leha (xitsalwana) eka C.
Loko u hlamula xo leha (xitsalwana) eka B, u boheka ku hlamula xo koma eka C
-
-

XIYENGE XA A

VUTLHOKOVETSERI

XIVUTISO XA 1

- 1 1.1 Hlaya xitlhohokovetselo lexi kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

U BOXILE KHUMBI HI NHLANA

A a vumbekile xi-goliyadi,
Kambe a a hambanile na Goliyadi,
Yena a a ri Mutsonga,
A nga tivanga Davida. Evuton'wini bya yena a nga
hlangananga na Davida,
Davida kumbe xi-Davidana.

Xa yena ku hleka, ku bula ni ku yimbelela,
A a ri ni malembe ya dzana,
Vuhlangi a byi khalutile khale,
Vujaha bya yena byo hleketiwa,
Vukhalabya byona i bulo ra vatukulu,
Yena a byi hundzile a tlulela evuhlangini.

A nga ri na miehleketo ya vujaha,
Nghingiriko wa vujaha a wu humile emmirini,
Vukhalabya bya yena a byi mbamba a ri na byona.
A sungula ku kaneta matimba ya mmiri wa yena.
A landzula mmiri wa yena,
A tsandzeka ni ku copeta kumbe ku tisula malanga
exikandzeni.

U herile,
U fambile,
U khayekile hi malembe ya rihanyo,
Swona wa hambanisa nhompfu ni nomu,
Wa ha xi twa xirhami kumbe mumu,
Hinkwaswo swo himetela nhenha-toya,
Ku lo sala ntsena mbilu,
Mbilu pfumala vuxaka ni miri.

- 1.1 Xana i xiga ririmi muni lexi mutlhokovetseri a xi tirhiseke ku thya
nhlokomhaka ya xitlhokovetselo lexi? (1)
- 1.2 Hlamusela nhlokomhaka ya xitlhokovetselo lexi. (2)
- 1.3 Eka ndzimana yo sungula mutlhokovetseri u ri "A a vumbekile xi-Goliyadi
kambe a a hambanile na Goliyadi " Hlamusela leswi mutlhokovetseri a
vulaka swona hi swivulwa leswi. (2)

- 1.4 Xana mutlhokovetseri u vula yini hi mintila leyi:
 U herile (2)
 U fambile (2)
- 1.5 Munhu loyi ku tlhokovetseriwaka hi yena a a ri ni a malembe mangani? (1)
- 1.6 I xifaniso muni lexi mutlhokovetseri a xi tisaka emiehleketweni ya hina loko a ku "ku lo sala ntsena mbilu, Mbilu yo pfumala vuxaka ni miri." (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 2

Xikolokolo nguvu ya Pitori: J.M. Magaisa

Hlawula eka swithokovetselo leswi landzelaka, kutani u hlawula swivutiso SWIMBIRHI ntsena u hlamula swona.

- 2.1 Hlaya xitlhokovetselo lexi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

U NGA SWI PFUMELERI	
U nga pfumeleri vutsongo byi ku tsongahata, Vutomi byi tshuleriwa lavo fana na wena, A wu swi tivi leswaku a nga kona? Wena la fanaka na wena Hi wena, wena ntsena la fanaka na wena.	5
U nga pfumeleri vukulu byi ku kurisa, Byi nga ku sivele ku vona kule, Ku vona tinguva ti dzudza matluka, Tiringanise ni vukulu hi xiyimo.	9
U nga pfumeleri vusiwana byi ku fuma, Byi ku sivele ku aka 'Kanana' wa wena, A wu tswaleriwanga vusiwana, Byi tlharihele.	13
U nga pfumeleri mavondzo ya mbhonya tilo ra wena, Ya ri mbhonya hi papa ra ntima dzwii; Mavondzo ya dya, Ya ondzisa	17
Tinyike nkarhi, Hlaneka vumunhu bya wena, Byi phumunhe ritshuri ra misava, Tintsumi ti ta ku xingela swona, Huwa yi ta ninginisa tiphuphu ta tilo.	22

- 2.1.1 Nyika nhlokomhaka ya xitlhokovetselo lexi. (1)
- 2.1.2 Xana mutlhokovetseri u vula yini loko a ku "Hi wena, wena ntsena la fanaka na wena." (2)
- 2.1.3 Nyika mongo wa xitlhokovetselo lexi. (3)
- 2.1.4 Eka xitlhokovetselo lexi mutlhokovetseri u:
- (a) Phofula leswi nga embilwini.
 - (b) Hlamusela xitori xo nonoha.
 - (c) Hlamusela xitori.
 - (d) Le ku rileni hikuva a lahlekeriwile. (2)
- 2.1.5 Hlamusela leswi mutsari a hi byelaka swona hi ntila wa 14. (2)
- 2.1.6 Xana rito "Kanana" ri vula yini eka xitlhokovetselo lexi. (2)
- 2.1.7 Vula swilo swinharhu leswi mutlhokovetseri a vulaka leswaku hi nga swi pfumeleri evuton'wini bya hina. (3)
- [15]**

2.2 Hlaya xitlhokovetselo xa "GUMBA" kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka.

GUMBA	
Wena Gumba, a wu na xivundza? Leswi u haha wexe emarhumbyini ya mpfhuka. Himpfhuka ri xa ndzi ku vona, Ina; ndzi ku vona u ba xindziwandziwana Mawaku nyiko yo tani!	5
Ndzi tela hi sululwana. Yo; ndzi suleke nhamu. Mahlo ya na ritsandze, Sweswi u lahlekele mahlo yanga. U hundzukile risiva exihuhurini.	10
Swi ku tsandza ha yini ku phatsama empfhukeni? Vukosi muni byo pfumala dzovo? Ringeta ku phatsama ehenhla ka papa. Se u hetela yini nkarhi waku? Hi ku haha u vokotsa empfhukeni?	15
Wa ndzi tlula; ina wa ndzi tlula. Kambe ndzi haha na wena hi miehleketo. Ndza xi twa xivundza xa tiko raku. Swa vava ku hahela ehenhla – Timpiko ta mina ta gudlagudla.	20

Ndza swi tiva ndzi yi vonile, Ntshava ya maphepha, Misava i hlanhla empfhukeni, Vanhu, vanhu vona a va vonaki – Ku hahela ehenhla swi hlukisa ntshiva.	25
Mbuyangwano! Hambi Elix a nga tlhandlukisanga swona, Gege raku ri tsandze Mufurwa Napoleon, Vuya u phatsama exikarhi ka magumba-kuloni. A wu voni, swi na risuna.	30

- 2.2.1 Hi rih rito leri kombaka leswaku Gumba ri na "Xivundza" eka ndzimana yo sungula? (1)
- 2.2.2 Xana mutlhokovetseri u vula yini loko a ku "U hundzukile risiva exihuhurini? (2)
- 2.2.3 Ku "haha" na munhu "hi miehleketo" i ku endla yini? (1)
- 2.2.4 Mutlhokovetseri u vulavula na mina na wena eka xitlhokovetselo lexi. Hlamusela ndzimana ya vunharhu hi vundzeni. (2)
- 2.2.5 Rito "gudlagundla" ri komba yini? (1)
- 2.2.6 Xana mutlhokovetseri u vula yini loko a ku "Vanhu, vanhu vona a va vonaki?" (2)
- 2.2.7 "Ku hahela ehenhla swi hlukisa ntshiva," hlamusela leswi mutlhokovetseri a ringetaka ku hi byela swona hi xivulwa lexi. (2)
- 2.2.8 Mutlhokovetseri u ri "Mbuyangwano! Hambi Elix a nga tlhandlukisanga swona, Genge raku ri tsandze Mufurwa"... Xana laha u ringeta ku tsundzuxa "Gumba" yini? (2)
- 2.2.9 Nyika dyondzo leyi u yi kumaka eka xitlhokovetselo lexi. (2)
- [15]**
- 2.3 Hlaya xitlhokovetselo lexi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

Wena na yena mi vumba ro tsakama,
Mi ta mbundzuxa ntsena hi rifu;
U nga n'wi gegi i makwenu.
Tihangalase bya comela emahlweni ka yena,
N'wi nyike nkarhi a ku tlhantlha a ku tiva.

- 2.3.1 Xana ndzimana leyi yi huma eka xitlhokovetselo xihhi? (1)
- 2.3.2 Mutlhokovetseri u vula yini loko a ku mi ta "Mbundzuxa ntsena hi rifu." (2)
- 2.3.3 I xifaniso muni lexi mutsari a lavaka ku xi tlhontlha emiehleketweni ya hina loko a ku hi vona Alfa na Omega. (2)
- 2.3.4 Xana mutsari u vula yini hi mintila leyi landzelaka.
- (a) U tshetshile khwati ra vuntshwa bya yena. (2)
- (b) Mi tlhavile maxangu hi tlhari ra vun'we. (2)
- 2.3.5 Tsavula xiga-ririmi eka ndzimana ya vumune u tlhela u xi thya. (2)
- 2.3.6 Ku "tlhantlha" munhu u n'wi "tiva" i ku endla yini? (2)
- 2.3.7 Hikokwalaho ka yini Mutlhokovetseri a ku "wena na yena mi vumba ro tsakama" ku nga ri vumba ro oma? (2)
- 2.4 Hlaya xitlhokovetselo xa "XIVONI" kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka. [15]

Xivoni

Hinkwerhu hi rhandza ku tivona,
Hi tinyanga hi nkhwinkhwisela,
Hi tiswoswa hi vuyetela,
Hi tidzunisa hi sandza,
Hi n'wayitela ku vona hina la nga riki hina.

Kambe xivoni a xi swi koti,
Ku hi komba hina la nga hina,
Hi masiku loko hi tshama hi tinyanga,
Hina hi tumbela endzhaku ka hina wa xivoni,
Hi vona hina la nga riki hina.

A swi ta va swinene whe manyunyu loko a hi kota ku tivona,
Hi honokelana mahlo,
Hi langutana na hina la nga hina,
Kumbe a hi ta vona vunyakapfari bya hina.

Hi vona mona wa vuhari,
Hi vona mbilu yi kukumuka bya comela,
Yi kukumuka yi tlhutha hi mavondzo
Hi vona vuhari bya munhu wa khale,
A hi ta hlundzuka hi xi faya

A hi ta vona ku hambana ka vona,
Ku hambana ka hina wa xivoni,
Kumbe a hi ta vungavunga dinda,
Hi hlantswa hina wa le ndzeni,
Hi n'wi xarha xikhudza a nyuka.

Mi nga ha tshani mi tinyanga.
Mi vona hina la nga riki hina,
Yena u na vukwele bya noyi,
A nga ta mi peta nhloko,
Mi fa mi nga si mila ni meno.

- 2.4.1 Xana xivoni i yini? (2)
- 2.4.2 Mutlhokovetseri u vula yini loko a ku ... "Xivoni a xi swi koti, ku hi komba hina la nga hina ..." (2)
- 2.4.3 Eka ndzimana ya vuntlhanu mutlhokovetseri u ri "kumbe a hi ta vungavunga dinda, Hi hlantswa hina wa le ndzeni ..." Xana hina wa le ndzeni hi nga n'wi hlantswa hi ndlela yihi? (2)
- 2.4.4 Xana mbuyelelo wa rito "Hi" eka ndzimana yo sungula lowu endlaka ncino wu komba yini? (2)
- 2.4.5 Xana u nga vula yini hi tindzimana ta xitlhokovetselo lexi? (2)
- 2.4.6 Thyana xiga-ririmi lexi tirhisiweke eka ndzimana yo hetelela ntila wa vumune kutani u nyika nhlamuselo ya xona. (3)
- 2.4.7 Ndzimana yo hetelela yi hi dyondzisa yini? (2)

[15]

NTSENGO WA XIYENGE XA A: [40]

XIYENGE XA B

NTLANGU

Xihlovo xa le Mahlweni Madlayisa Torha: J.M. Baloyi

XIVUTISO XA 3

Hlawula xivutiso xin'we ntsena eka xiyenge lexi u hlamula xona.

HLAMALANI: Kambe hina vavasati a hi na dzano. Munhu a nga kampfunya vulombe a dya chefu. Nsati wa xitsutsu a ya emikhukhwini ya swigevenga? Mhaka leyi yi ndzi tsema nhlana.

- 3.1 Kombisa ntiyiso wa leswi vuleke hi Hlamalani eka ntlangu wa Xihlovo xa le Mahlweni Madlayisa Torha.

[30]

KUMBE

3.2

A. HLAMALANI: Ta mina tintiho to komba yena. I xigevenga muni xo hlawula hove xi tshika ndluwa? Ingi xi lo hundzisa na yena. Leyi i mihandzu ya xipinyapinya lexi a xi endla le mikhukhwini-Matixisa u lo xavisa nuna."

- 3.2.1 Xana Hlamalani a a vulavula na mani? Tsala vito ni xivongo. (2)
- 3.2.2 Xana vuxaka exikarhi ka Hlamalani ni loyi u n'wi tsaleke eka 3.2.1 hi byihi? (1)
- 3.2.3 Xigevenga lexi nga "hlawula hove xi tshika ndluwa ..." i mani? Vula vito na Xivongo. (2)
- 3.2.4 "Hove" ku vuriwa mani naswona ndluwa leyi tshikiweke i mani? (2)
- 3.2.5 Nyika vito ra n'wana wa lava u va tsaleke eka 3.2.4. (1)
- 3.2.6 Loyi u n'wi tsaleke eka 3.2.3 a a tshama kwihi? Hlamusela. (3)
- 3.2.7 I yini lexi nga endla leswaku Matixisa a xavisa nuna wakwe? (2)
- 3.2.8 I "xipinyapinya" xa yini lexi a xi endlwa hi Matixisa le mikhukhwini? (2)

XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA NHLAWULO WA LE HENHLA (Papila ro Vumbirhi) 115-1/2 U	10
---	-----------

Yana emahlweni u hlaya ntshaho lowu kutani u hlamula swivutiso leswi wu landzelaka.

I 9.30 ni-mixo. Matixisa u nghena ehofisini ya mufambisi wa bangi ya "First National" edorobeni ra Tiyani.

- 3.2.9 Matixisa a ya endla yini ebangini ya "First National" edorobeni ra Tiyani? (2)
- 3.2.10 Nyika vito ra mufambisi wa bangi ya "First National" ya Tiyani? (1)
- 3.2.11 Loko mufambisi wa bangi a vutisa Matixisa leswaku "vatswari va mufi kumbe vamakwavo wakwe va kwihi ke?" u hlamule a ku yini? (4)
- 3.2.12 Ebangini, Matixisa u byeriwe ku ta na mbhoni, xana i mani a nga va mbhoni ke? (1)
- 3.2.13 Loko ku aviwa rifumo ra loyi u n'wi tsaleke eka 3.2.4 loyi u n'wi tsaleke eka 3.2.5 u kume yini? (2)
- 3.2.14 Matixisa u kume yini loko ku aviwa rifumo? (1)
- 3.2.15 Xana mutsari J.M. Baloyi u fikelerile eku thyeni ntlangu lowu "Xihlovo xa le Mahlweni Madlayisa Torha? Ina kumbe e-e kutani u seketela. (3)
- 3.2.16 Vula vito ra munghana wa n'wana wa Matixisa. (1)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [30]

XIYENGE XA C

NOVHELE

Ntsendzeleki: G.S. Khosa

XIVUTISO XA 4

Hlamula xivutiso xin'we ntsena eka xiyenge lexi, XIYAXIYA: Nhlawulo wa wena wu ta lawuriwa hi xiyenge xa B. Loko u hlamule 3.1 eka B, hlamula 4.2 eka C, kasi loko U hlamule 3.2 eka B, hlamula 4.1 eka C.

- 4.1 Ntsendzeleki a ri munhu wa makhombo. Kombisa ntiyiso wa leswi u ri karhi u seketela hi leswi nga eka tsalwa-hungu ra Ntsendzeleki. [30]

4.2 Hlaya ntshaho lowu kutani u hlamula swivutiso leswi wu landzelaka.

Vito leri vanhu a va n'wi nyikile ra Ngwenya-nkelenge a ri nga n'wi tshuni ni swintsanana. Loko a vulavula a a nga veveleri. Se a ndzi n'wi vone kahle hambileswi a ndza ha fika.

- 4.2.1 Xana i mani loyi a vulavula laha? (1)
- 4.2.2 Ngwenya-nkelenge vito ra yena "a ri nga n'wi ntshuni ni swintsanana." Seketela mhaka leyi hi xivulwa xin'we ntsena. (2)
- 4.2.3 Ngwenya-nkelenge a a ri ni vana vangani? (1)
- 4.2.4 Loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1 a tirha ku endla yini eka Ngwenya-nkelenge? (2)
- 4.2.5 Xana loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1. a ta a huma kwihi ku kondza a fika eka Ngwenya-nkelenge naswona a a fikise ku yini? (3)
- 4.2.6 Mutsari u fikelerile eku thyeni ximunhuhatwa lexi u xi tsaleke eka 4.2.1. Ina kumbe e-e u tlhela u seketela. (3)
- 4.2.7 I ncini lexi hlongoriseke loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1 eka Ngwenya-nkelenge? (2)
- 4.2.8 Vula vito ra manana ni ra makwavo wa loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1. (2)
- 4.2.9 Mhisi ya minkoka mimbirhi yin'we yi phatluka nyonga. Kombisa ntiyiso wa leswi, hi leswi humeleleke Ntsendzeleki. (2)
- 4.2.10 Vula vito ra manana loyi a pfuneke loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1. (1)
- 4.2.11 Kun'wana eka novhele leyi, loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1 u ri "Loko vavanuna va misava hinkwayo a va fana na wena a ku ta va ni ntsako emisaveni." Xana leswi a swi vurisa hi yini? (2)

XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA NHLAWULO WA LE HENHLA (Papila ro Vumbirhi) 115-1/2 U	12
---	-----------

- 4.2.12 Xana xi kona xo biha lexi a xi n'wi humelerile lexi a xi endla leswaku a vona vavanuna va nga fani ni loyi a vulavula na yena? (2)
- 4.2.13 Endzhaku ka ku hlongoriwa entirhweni loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1 u kume ntirho kwihi? (2)
- 4.2.14 Nyika mavito ya n'wana wa loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.1. (2)
- 4.2.15 Xana n'wana loyi a ri wa ka mani xivongo? (1)
- 4.2.16 Vula vito ra tata wa n'wana loyi ni ntirho lowu a wu tirha. (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: [30]

NTSENGO: 100